

Uxue Alberdi,

escriptora i bertsolari

“Qui realment construeix la llibertat son les persones que ho sostenen tot”

Text: Àlex Romaguera
Fotografia: Roser Gamonal

En les seves obres, Uxue Alberdi (Elgoibar, 1984) deixa que les protagonistes expliquin i dialoguin sobre els elements que configuren i marquen la seva quotidianitat. Ho va fer amb els llibres *Aulki bat elurretan* (Elkar, 2007), *Aulki jokoak* (Elkar, 2009), *Euli-giro* (Susa, 2013) i *Jenisjoplin*, un retrat sobre la identitat personal i el conflicte basc que l'editorial Susa va publicar en èuscar el 2017 i que Consonni, va traduir al castellà el 2021. *Jenisjoplin*, i tot seguit *Dendaostekoak* (la darrera obra d'Alberdi editada en castellà per Consonni a principis d'aquest any, amb el títol de *La trastienda*), ens apropen a una escriptora i bertsolari que utilitza els detalls com a matèria primera per descriure la història viscuda.

Quan comences a posar lletra i veu als teus pensaments?

De petita ja necessitava expressar les coses que em neguitejaven. Vaig començar a fer-ho com a bertsolari gràcies a la influència del meu pare, professor d'èuscar, de qui escoltava melodies sobre històries de qualsevol mena. Però també escrivia el que observava a la llibreria-merceria que regentaven la meva mare i la meva tieta; un dels espais més íntims de la meva infància i del qual parlo a *La trastienda*, la meva darrera novel·la. En aquest racó, gràcies al cabal d'activisme i vitalitat que vaig respirar, vaig aprendre a estimar la paraula i a vehicular les meves inquietuds a l'espai públic.

Les teves novel·les reflecteixen aquesta muntanya de vivències?

Surten dels versos, articles i un diari on anotava reflexions personals amb preguntes per les quals no tenia resposta. Algunes les treia de converses amb les companyes d'escola, al *gaztetxe* del meu poble o davant de circumstàncies que no sabia interpretar. Treballo amb aquest bagul d'escrits, una mena de memòria dispersa d'on neixen els meus relats. Ursula K. Le Guin solia comentar que se sentia còmoda amb aquest estil d'escriptura perquè hi havia un apropament previ. Doncs a mi em passa el mateix: utilitzo uns apunts carregats de paisatges, i a partir d'aquest embalatge, m'invento personatges que parlen de les seves vides.

La comunitat esdevé una idea troncal en totes les teves novel·les. Quina rellevància li dones?

Sempre hi apareix, però des d'enfocaments diversos, amb l'objectiu de palesar la importància de compartir coses amb els altres. A *Jenisjoplin* deixo entreveure que la gent d'esquerres, com és la noia protagonista, tenim punts foscos que hauríem de superar.

A què et refereixes?

A vegades oblidem que, per raons de classe o d'altra índole, la persona amb qui interactuem sent coses diferents. I és que la identitat de cadascú ve determinada per la posició de classe, pàtria, cultura, ideologia o gènere. En el meu cas, travessada sobretot per la defensa de l'eusquera i el feminisme, que m'ha conformat fins a impactar en el meu propi cos. Recordo que, a la ikastola on estudiava, els mestres obligaven els nois a fer flexions i abdominals i a les noies només abdominals. Ho trobava una injustícia contra la qual em rebel·lava.

Quines altres qüestions tracen la teva obra?

L'ànsia de trencar amb la rigidesa que imposa el patriarcat o la por de perdre'ns en una societat en què, si volem ser lliures i viure en harmonia, hem d'entrar-hi en conflicte. La filòsofa Donna Haraway s'hi refereix quan afirma que, per seguir caminant, hem d'entomar els problemes que ens trobem. O la mateixa Mari Luz Esteban, per qui

hem de lluitar amb les dones que opinen com nosaltres, però també amb les que no. I això ho hem d'aprendre.

A La trastienda despulles aquest aprenentatge?

Explico que, si una botiga ha de funcionar, són importants els valors que forges en la rebotiga, perquè el resultat del troc amb la clientela serà un o altre. Ubicant-me en aquest espai interior detallo les vivències que s'hi produeixen. És un recurs que em serveix per evocar una època concreta i el principi segons el qual, si vols sobreviure, has d'anar canviant el que vendràs a fora.

Les rebotigues són essencials per entendre l'origen i el valor de les coses, però en l'actual societat de consum, l'aparador està més valorat, no trobes?

Per aquest motiu evito el registre d'elevació que s'associa a la literatura. Si a *Reverso*, que és un assaig feminista, les narradores ofereixen una elevació més intel·lectual, lírica o poètica al relat, a *La trastienda* em baso en material antiliterari, perquè el pes recau en dues germanes de seixanta anys, Izas i Marijo, que no tenen formació acadèmica ni parlen bé l'eusquera.

Pretens reflectir l'etapa que van viure?

Em vaig proposar que es mostressin tal com eren. Virginia Woolf explicava que la literatura era l'encreuament constant entre els granets, que són els fets, i l'arc iris, que és la mirada. Doncs bé: elles posen els fets i jo la mirada. Durant vint dimecres, em vaig limitar a escoltar-les i, a partir del que explicaven, vaig extreure idees més profundes, com ara què significa ser poble, com s'estableix el diàleg entre el fet femení i el masculí o com

Si bé cal abordar les distopies perquè son advertències, hem d'apel·lar a les utopies com a horitzons pels quals lluitar

les situacions dramàtiques conviuen amb altres més boniques.

Per altra banda, a Jenisjoplin, ambientada l'any 2010 i per la qual vas guanyar el Premi de la III Akademia 2017, se'ns presenta la vida d'una noia afectada per la sida i immersa en l'activisme polític. També és ella qui pren la paraula. Per quin motiu?

Igual que amb les protagonistes de *La trastienda*, s'enfronta als esquemes socials que predominen en el seu temps, on a les dones se'ns ha ensenyat a estar callades i quietes. En canvi, aquestes narradores fan just al contrari: es mouen en els

àmbits públic i privat i contenen, sense cap èpica i amb certa malenconia, els canvis socials, polítics i ecològics que es produeixen en la seva època. La veu d'elles, doncs, esdevé un al·legat a la vida, a la sororitat i a una manera de reivindicar les generacions de dones que, tot i dedicar-se al benestar dels altres, han estat menystingudes i infravalorades al llarg de la història.

Del País Basc ens arriben formes molt abruptes, a ritme de punk i rock and roll, quan en el fons trobem gestos suaus i tendres. Pretens oferir els grisos que queden ocults?

Intento reflectir la bellesa de les coses senzilles, perquè tendim a un pensament binari. O hem de ser fanàtics de La Polla Records o Kortatu o de Xabier Lete o Mikel Laboa, i així amb la resta de coses. En canvi, aquestes protagonistes ens mostren els matisos, perquè, mentre broden llençols, amaguen una prova d'orina que portaran a un metge perquè practiqui un avortament, o mentre dibuixen una pancarta per a una manifestació feminista, encarreguen una Bíblia que han de forrar per una clienta nicaragüenca. Conviven en aquesta dualitat, entre llibres de Karl Marx i Rosa Luxemburg, amb pells i fils dels quals extreuen vestits de carnaval i amb cuir amb què elaboren moneders per a les dones i bitlletes per als seus marits.

Les expressions dures no estan renyides amb les cures?

La trastienda n'és la prova. Elles diuen que, en la mesura que una botiga sempre està oberta i pot entrar-hi qualsevol, això les obliga a no ser rígides ni a obviar la vulnerabilitat dels altres. Saben qui pateix, qui ve de beure, qui és un adinerat o

l'olor dels medicaments de cada client. També citen l'amic que ha deixat de parlar del conflicte polític a causa de les tortures que ha sofert, un altre que s'ha suïcidat pel temor a ser jutjat a l'Audiència Nacional, o el conegut a qui ETA ha matat perquè traficava amb droga. Això les porta a pensar com rebran la seva vídua o, en el cas d'una convocatòria de vaga general, si es posicionaran segons la tendència general, com fa la majoria de la societat basca. Després és quan reflexionen si han estat coherents o han obeït a la por, i de quina manera els afecta haver pres una decisió o l'altra.

No pretens edulcorar el que pensen, sinó reproduir el que fan?

Es tracta de donar versemblança al que expliquen. Perquè la majoria de persones, quan parlem de les nostres vides o les lluites en què estem implicades, som massa pulcres i coherents. Organitzem el relat de forma solemne i a partir de pautes preestablertes quan, al final, tot és menys lineal. L'activisme, la vida familiar i les circumstàncies davant les quals hem de reaccionar, van apareixent i, sovint, ho fan de forma imprevista. En aquest sentit, *La trastienda* és un mirall de les grandeses i misèries de la vida humana.

Els herois no porten capa i tampoc estan exempts de contradiccions?

Sens dubte. Tenim una imatge idíl·lica del revolucionari, a qui veiem com un personatge alliberat de qualsevol tasca, però qui realment fa activisme diari i construeix la llibertat pel bé de la comunitat, són persones que ho sostenen tot: des del negoci, la família, les amistats i les seves mateixes idees. Elles són les que creen xarxes de creació, afinitat i suport mutu, que en aquest context d'adversitat i deshumanització, són vitals. Al capdavant, com recordava Eduardo Galeano, les revolucions i els canvis al món s'assoleixen gràcies a "molta gent petita que, en llocs petits, fan petites coses".

Els teus llibres són una finestra a través de la qual conèixer aquests casos?

Això és el que busco. Les dones que romanen a la rebotiga, filles de la dècada dels cinquanta, trenquen amb els esquemes preconcebuts i entenen l'amor i la maternitat des d'una altra perspectiva. De la mateixa manera que, per a elles, la vida ja no pivota entorn els interessos de la família tradicional, sinó que està al servei de la comunitat. Aposten per crear espais de base popular, on diferents persones estableixin complicitats i projectes compartits, alhora que ens interpel·len a preguntar-nos per què un establiment pot esdevenir un lloc d'opressió o, per contra, d'alliberament. No cal fer un assaig per explicar-ho; amb les seves conductes i detalls ja ens ho ensenyen.

Aquest retrat històric ens permet entendre la teva generació?

La protagonista de *Jenisjoplin*, Nagore Vargas que, com jo, és de principis dels vuitanta, ens revela la influència que té el passat polític, social, cultural i humà sobre les nostres vides. També l'escriptora mexicana de ciència-ficció Gabriela Damíán ho explica quan diu que "podem posar l'orella al pit i escoltar el passat". És a dir, des de formes racionals a altres més intuïtives, podem copsar el que ens ha precedit per projectar-ho

cap al futur. I aquesta és la feina d'una escriptora o escriptor: estar disposat a rebre històries que, un bon dia i sense haver-ho meditat prèviament, t'empenyen a escriure. De fet, *Reverso*, un dels meus assajos, el vaig acabar en vuit mesos, però és el resultat de deu anys de militància i compromís feminista.

Com a bascoparlant, quan alguna de les teves obres es tradueix a un altre idioma, t'hi sents reflectida?

Sempre es perden detalls, però també se'n guanyen. Umberto Eco afirmava que "l'idioma europeu és la traducció", de manera que és molt necessari que l'èuscar, en tant que llengua minoritzada, sigui traduït. I si tinc la fortuna que siguin textos meus, aleshores l'alegria és extraordinària. Al marge que, com ens recorda Sylvia Molloy a *Vivir entre lenguas* (Eterna Cadencia, 2016), les llengües que hem après no estan en compartiments estancs dins del cervell. En el meu cas, algunes realitats que descriu només passen en anglès o castellà, d'aquí el repte i la dificultat de fer-les versemblants en èuscar.

El darrer projecte en què has participat és *Relatos lumbung*, un llibre publicat simultàniament per set editorials que, partint de la paraula indonèsia *lumbung*, equivalent a un graner d'arròs que representa el treball comunitari, recopila històries sobre les ferides

que han provocat el colonialisme, el capitalisme i les estructures patriarcals, a les quals s'enfronten models de col·laboració ben diferents. Tu has escrit "Auzolan", el terme basc amb què es denomina aquesta pràctica comunitària. Què ha significat per a tu?

M'ha entusiasmat participar-hi perquè és una crida a superar la manca de comunicació entre els humans i posar el focus en la capacitat que tenim de cuidar-nos, sostenir-nos i realitzar coses conjuntament. El que és comú, doncs, radica en el procés coordinat per mitjà del qual es genera aquest llibre, sota els principis del contagi i la cooperació. I és important perquè, en general, la literatura té la temptació de retratar les persones que desconfien dels altres a causa del que han patit o, aprofitant la seva càrrega emocional, narrar històries fosques i tènues. És interessant, doncs, llegir com es viu la col·laboració en llengües diferents, sabent que cada autora interpreta aquesta idea en virtut de la seva situació geogràfica i el context personal, social i polític que l'envolta.

Hem de parlar més de confiança, cooperació i amor?

Encara no ho fem suficient, quan en realitat tenen una gran força transformadora. De manera que, si bé és necessari abordar les distopies perquè són advertències, també hem d'apel·lar a les utopies com a horitzons pels quals lluitar, treballar i avançar col·lectivament. ●

